

Verslag van de conferentie 'Wiens verhaal telt?'

When the music changes, so must the dance

Tom Luken

Op 23 november 2011 bood de Haagse Hogeschool het decor voor de conferentie 'Wiens verhaal telt? Naar een narratieve en dialogische loopbaanbegeleiding'. Organisatoren waren het lectoraat Pedagogiek van de Beroepsvorming van de Haagse Hogeschool en het *International Institute for the Dialogical Self*. Uit de wereld van de (studie)loopbaanbegeleiding waren 260 deelnemers naar Den Haag gekomen. Onder hen was Tom Luken, die voor LoopbaanVisie het volgende verslag maakte.

Helft vijftienjarigen kent beroep ouders niet

Gastheer Frans Meijers opende de conferentie met een korte schets van het belang van loopbaanverhalen. Een halve eeuw geleden hoefden mensen van de wieg tot het graf nog maar weinig na te denken over de inrichting van hun leven. In welke buurt je woonde, wat voor werk je deed en waar je begraven werd – het werd grotendeels bepaald door het soort mens dat je was. En als er toch vragen waren, dan wezen bijvoorbeeld de pastoor of het hoofd van de school de weg.

Wat volgde was een periode van secularisering, individualisering en de omvorming van een industriële maatschappij tot een diensteneconomie. Veel duidelijke beroepen verdwenen en er kwamen functies voor in de plaats, waarvan de naam nog maar weinig zegt, bijvoorbeeld beleidsmedewerker. De helft van de vijftienjarigen kan niet meer vertellen wat het beroep van zijn vader of moeder is. Hoogstens dat die met veel papier sjouwt.

Dit alles bracht keuzevrijheid, maar ook keuzedwang met zich mee. Mensen moeten zelf hun doelen en ide-

alen formuleren. Wat daarvoor nodig is, is dat ze een plot vinden in hun levensverhaal. Dit is iets anders dan een paasei vinden. Je moet het plot creëren, of beter co-creëren, in dialoog met anderen. Hoe? Daarover vertelt Savickas meer.

Vier vragen die licht werpen op het plot

Ook Mark Savickas (zie ook zijn portret elders in dit nummer) startte vanuit de constatering dat de wereld sterk verandert en dat daardoor ook ons vak moet veranderen. Vandaar de tekst van zijn eerste dia, ontleend aan een Zuid-Afrikaans gezegde, die overgenomen is in de titel van dit verslag. Vroeger kon je kiezen uit min of meer klaar liggende, gebaande paden. Nu moet je zelf je pad maken. De bestaande vormen van loopbaandienstverlening blijven waardevol, maar er moet iets bijkomen, wat Savickas *career counselling* noemt. Kern hiervan is dat de begeleider de persoon helpt om zijn unieke levensverhaal te construeren. Naarmate plot en thema van dit verhaal helderder worden, wordt het makkelijker om het voort te zetten naar de toekomst en er de volgende loopbaanstappen uit af te leiden. Maar wat is een verhaal eigenlijk? *"A story consists of explanations of what not should have happened."* Verhalen gaan altijd over iets wat misging, iets waar je tegen vecht, iets wat pijn doet, *a hole in the heart*. De kunst is om dit om te vormen tot een maatschappelijke bijdrage. Verhalen vertellen is 'ervaring verteren tot betekenis'. Dit alles doen we volgens Savickas in taal.

Vier eenvoudige vragen leveren ingrediënten voor een krachtig verhaal. De eerste vraag is: "Wie bewonderde je toen je opgroeide?" Het idee hierachter is dat iemands helden rolmodellen zijn. Het kind bewondert ze, omdat zij oplossingen vinden voor de problemen die het zelf ervaart. De tweede vraag is: "Noem je favoriete tijdschriften of televisieprogramma's en beschrijf wat je daarin aantrekt." De antwoorden geven inzicht in het soort omgeving waarin de persoon actief zou willen zijn. Het RIASOC model van Holland biedt hierbij een handige kapstok. De derde vraag is om een favoriet verhaal te noemen, bijvoorbeeld uit een boek of film. Het antwoord laat iets zien van het centrale thema in het leven van de persoon en van de mogelijke toekomst die hij

ziet. De vierde en laatste vraag is naar een favoriet gezegde of motto. Hiermee geeft de persoon zichzelf een belangrijk advies!

De lezing van Savickas bevatte frappante voorbeelden uit zijn eigen leven en uit levens van cliënten en publieke figuren, zoals Arnold Schwarzenegger, George Bush en Barack Obama. Nooit geweten dat de *Godfather* een inspiratiebron voor Obama was geweest...

Nog een stap verder

De tweede plenaire lezing werd gegeven door Hubert Hermans, emeritus-hoogleraar aan de Radboud Universiteit Nijmegen en (inter)nationaal bekend als ontwerper van de zelfconfrontatiemethode en de theorie van het dialogische zelf. De titel van zijn verhaal was: 'Dialogische flexibiliteit als innoverende kracht in zelf en samenleving'. Hermans beschreef hierin op verschillende manieren de spanningen die bestaan binnen een persoon. Het gaat hierbij om spanningen tussen belangrijke motieven, bijvoorbeeld bij een sporter: individueel excelleren versus winnen als *team player*. Bij een kind: veiligheid versus exploratie. Bij een wetenschapper: waarheid versus carrière. Deze spanningen hoeven niet negatief te zijn. Zij kunnen ook als positief ervaren worden. Een

Op 25- of 27-jarige leeftijd ben je eigenlijk te jong om een beroep of partner te kiezen.

(naar Mark Savickas)

beeld hierbij is spelen op de wip. Essentieel voor psychische gezondheid is kunnen bewegen tussen de verschillende kanten in je zelf. Je bent niet je ik-positie. Waar het om gaat zijn de relaties tussen ik-posities. Zo is de vraag 'Wie ben ik?' eigenlijk een verkeerde vraag. Deze vraag lokt antwoorden uit in termen van eigenschappen of groepslidmaatschappen. Dergelijke antwoorden zijn tijd- en contextloos en daarom weinig functioneel. Je kunt beter vragen naar iemands verhalen.

Hermans kan zich goed vinden in de benadering van Savickas, maar gaat een stap verder. Savickas gebruikt

woorden als ontwerpen, bouwen, construeren en beheersen. Hermans benadrukt dat er ook een andere kant is: naast vertellen ook luisteren, naast actief ook passief en naast beheersing ook receptiviteit. Essentieel bij dit alles is de tolerantie van onzekerheid. Het heeft volgens Hermans weinig zin om in deze tijd te proberen mensen zekerheden te blijven bieden. Het levert meer op als we leren om beter met onzekerheid om te gaan.

Workshops

Het programma van de conferentie voorzag in negentien workshops waaruit de deelnemers er twee konden kiezen. Onderwerpen waren onder meer identiteitsontwikkeling, professionalisering, het dialogische zelf, reflectie, collectief leren, het brein, angst en levenskunst.

Ik was bij de workshop 'Jouw verhaal dat overzicht schept' van Ton Voogt. Hij presenteerde een instrument waarmee iemand zicht kan krijgen op de inhoud en dynamiek in het dialogische zelf. De persoon kiest een aantal 'ik-posities' uit een lijst van een kleine honderd mogelijkheden. Bijvoorbeeld 'ik als ambitieus', 'ik als vrijheidszoeker', 'ik als loser', of 'ik als collega'. Deze posities plaatst hij in een cirkel, die het zelf voorstelt. Bij elke positie wordt een kenmerkende uitspraak genoteerd, bijvoorbeeld bij 'ik als ambitieus': "Binnen drie jaar wil ik gepromoveerd zijn". Op een en ander wordt gereflecteerd met vragen als "Wat betekent de plaats die je gekozen hebt voor deze positie?", "Welke posities geven energie en welke vreten energie?" en "Welke spanningen zijn er tussen posities of tussen groepjes posities?" De exercitie kan in zijn geheel herhaald worden met als uitgangspunt 'ik over tien jaar'. Een inspirerende volgende vraag is: "Wat zeggen het actuele en het toekomstige ik tegen elkaar?" Al met al een instrument dat aanspreekt in zijn eenvoud en kracht.

De tweede workshop waaraan ik deelnam, was een rondetafelgesprek met Mark Savickas. Hierin vertelde hij over zijn eigen *research*. Een van zijn projecten betreft een *follow-up* van de 'Career Pattern Study'. Dit onderzoek, dat Donald Super startte in 1951, is een van de weinige onderzoeken waarbij een groep mensen voor langere tijd in de loopbaan gevolgd is. Binnen afzienbare tijd zal Savickas hierover een boek publiceren. Ongetwijfeld zal dit frappante voorbeelden bevatten van vroeg vertelde verhalen die veel later in het leven uitkomen. De TAT (een projectietest waarbij de cliënt verhalen vertelt aan de hand van ambigue afbeeldingen) is door veel psychologen verguisd, maar heeft volgens Savickas een buitengewoon grote voorspellende waarde.

Een aantal van de thema's van de plenaire lezing kwam in de workshop terug. Bijvoorbeeld mooie verhalen over hoe een 'wound' een 'womb' wordt, of hoe een 'victim' zich ontwikkelt tot 'victor'. Eén van Savickas' stellingen: op 25- of 27-jarige leeftijd ben je eigenlijk te jong om een beroep of partner te kiezen.

De visie van Mark Savickas op loopbaanbegeleiding voor jongeren

Ter gelegenheid van het thema Jongeren van dit nummer van LoopbaanVisie legde ik Savickas de vraag voor hoe hij denkt dat jongeren begeleid moeten worden bij de ontwikkeling van hun loopbaan. Onderstaand, aan de hand van een geluidsopname, een samenvatting van zijn antwoord.

Savickas maakt onderscheid tussen drie vormen van loopbaandienstverlening die alle drie waardevol zijn en elkaar aanvullen. In de eerste plaats is er de beroepskeuzebegeleiding (*vocational guidance*). Hierbij worden

de kenmerken van de jongere in kaart gebracht met behulp van tests die een beeld geven van de capaciteiten, interesses en persoonlijkheidstrekken. De begeleider vervult de rol van een gids. Op basis van expertise en informatiesystemen zoekt hij opleidingen en beroepen die passen bij de persoon. Hij geeft een duidelijk advies of helpt bij het maken van een keuze. De tweede vorm is loopbaanonderwijs (*career education*). Deze dienstverlening gaat meer uit van de eigen beleving van de jongere en richt zich op de geleidelijke ontwikkeling van een positieve houding en constructief gedrag ten opzichte van de eigen toekomst in de maatschappij. Gestructureerde programma's bevorderen de loopbaanrijpheid. Deze programma's bestaan bijvoorbeeld uit lessen over de wereld van het werk en excursies en trainingen in het maken van keuzen. Jongeren worden hierdoor gaandeweg bewuster van hun eigen invloed op hun toekomst en ontwikkelen ideeën en voorkeuren. De derde vorm is loopbaancounseling (*career counselling*). Deze vorm van dienstverlening is bedoeld voor mensen die blokkades ervaren in hun loopbaanontwikkeling. Individuele, intensieve begeleiding helpt dan om zicht te krijgen op een levensthema en op volgende stappen op weg naar een nieuw scenario. Als de *Guidance* en *Education* goed verlopen, is de relatief dure *Counseling* volgens Savickas slechts nodig bij tien à twintig procent van de mensen. Hij meent dat deze laatste vorm van dienstverlening feitelijk nog ontwikkeld moet worden, zowel qua theorie als qua praktijk. Hij denkt dat sommige begeleiders zeggen dat zij aan Counseling doen, terwijl het dan in feite gaat om Guidance of Coaching. Coaching omschrijft Savickas als begeleiden bij het verbeteren van vaardigheden of prestaties. Hij heeft een duidelijke mening dat het bij Counseling moet draaien om het construeren van een plot en thema in het levensverhaal.

Bij geen van de drie vormen van loopbaandienstverlening is het doel het maken van lange-termijn plannen. Vroeger golden de vijf p's: "*prior planning prevents poor performance.*" Nu: "*If you want to make God laugh, make a plan,*" aldus Savickas. Jongeren moeten mogelijkheden leren zien in de actuele en toekomstige wereld, niet in de wereld waarin hun ouders en leraren opgroeiden. Het gaat om het leren leven met chaos en het ontwikkelen van aanpassingsvermogen. Behulpzaam hierbij is het bieden van rolmodellen. Een belangrijke les die jongeren moeten leren, is dat het geen mislukking is, als je verandert van richting. In de jongvolwassenheid moet men naar hartenlust kunnen exploreren en experimenteren. Van hun ouders werd indertijd verwacht dat ze rond hun 22e een beroep gekozen hadden, van de jongeren van nu moeten we dat niet verwachten voor hun 32e.

Ik kan me van harte vinden in het meeste van wat Savickas zegt. Ik denk dat het goed zou zijn als we in Nederland een herontwerp maakten voor de loopbaandienstverlening aan jongeren en dat de visie van Savickas daarvoor waardevolle bouwstenen biedt.

Tot slot

Over de lezing van Savickas hoorde ik in de wandelgangen dat een aantal mensen behoorlijk onder de indruk was. Enkele anderen vonden het wel 'een beetje Amerikaans': waren het niet iets te veel alleen maar succes stories? Over de lezing van Hermans zeiden enkele deelnemers: jammer dat het moest ophouden toen het net in de meest spannende fase kwam. Over de workshops hoorde ik vooral positieve reacties als 'interessant', 'inspirerend', 'concreet'.

Dit was niet de eerste succesvolle en interessante conferentie over loopbaanontwikkeling aan de Haagse Hogeschool - en hopelijk niet de laatste! ■

